

УДК 37.015.311:[37.091.32:62

Оксана Пильтяй

ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ ПРОФЕСІЙ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкриваються особливості формування первинних уявлень про світ професій молодших підлітків на уроках трудового навчання. На основі аналізу літературних джерел з'ясовано, що ознайомлення молодших підлітків із світом професій, яке з класу в клас розширює інформацію професійного характеру, є важливою умовою подальшого вибору їх професійної діяльності. Адже завчасно дізнавшись про світ професій, вимоги, які вони ставлять до особистості, знаючи свої психофізіологічні особливості, спробувавши себе в різних видах трудової діяльності на уроках трудового навчання, випускникам буде нескладно визначитись з вибором майбутнього професійного шляху.

Ключові слова: *вибір професії, професія, професійна орієнтація, світ професій, трудове навчання, молодші підлітки.*

У статті раскрываются особенности формирования первичных представлений о мире профессий младших подростков на уроках трудового обучения. На основе анализа литературных источников выяснено, что знакомство младших подростков с миром профессий, которое из класса в класс расширяет информацию профессионального характера, является важным условием дальнейшего выбора их профессиональной деятельности. Ведь заблаговременно узнав о мире профессий, требования, которые они предъявляют к личности, зная свои психофизиологические особенности, попробовав себя в различных видах трудовой деятельности на уроках трудового обучения, выпускникам будет несложно определиться с выбором будущего профессионального пути.

Ключевые слова: *выбор профессии, профессия, профессиональная ориентация, мир профессий, трудовое обучение, младшие подростки.*

It was observed that among the 5th-6th forms the common method which is used during the labor training lesson in order to familiarize students with the world of professions are a story and an explanation with a variety of visual AIDS application: the demonstration of filmstrips, video recordings and films, ready-made labor objects and various industrial products, tools, equipment. According to the analysis of literary sources it was found that the acquaintance of younger adolescents to the world of professions which extends professional knowledge in each form is an important condition for the further choice of their professional activities. After all, having learnt about the world of professions, the requirements that they impose to the person, having discovered their

physiological characteristics, having worked in various types of work at Labor Training lessons in advance, it will be easy for graduates to choose their future professional careers.

Key words: *career choice, profession, professional orientation, the world of professions, Labor Training, younger adolescents.*

Створити підростаючому поколінню можливість свідомо й вільно вибрати професію, що одночасно відповідала б потребам суспільства й особливостям людини, є важливим завданням на сучасному етапі розвитку нашої країни, успішному розв'язанню якого має сприяти профорієнтаційна робота в школі. Старшокласники мають високий рівень готовності до свідомого вибору професій, а молодші підлітки потребують більш широкого ознайомлення із світом професій, і таке знайомство відбувається, в першу чергу, на уроках трудового навчання.

Питанням професійної орієнтації та професійному самовизначенню учнівської молоді приділяли увагу такі вчені як А. Голомшток, Д. Закатнов, Є. Клімов, В. Мадзігон, Є. Павлютенков, М. Пряжніков, В. Сидоренко, В. Синявський, Б. Федоришин, С. Чистякова, М. Янцур та інші. Проте проблема підготовки молодших підлітків до вибору свого професійного шляху, ознайомлення їх зі світом професій залишається актуальною, особливо ознайомлення їх з робітничими професіями, оскільки зараз гостро відчувається потреба суспільства саме в них.

Мета статті – розкрити особливості формування первинних уявлень про світ професій молодших підлітків на уроках трудового навчання.

Головним завданням профорієнтаційної роботи в школі є формування в учнів чіткого уявлення про світ професій (вимоги, що ставить професія до людини), про власні здібності та можливості, на основі цього, вміння свідомо обирати майбутню професію. Досягти цього можна тільки систематичною і цілеспрямованою роботою з школярами.

Ставлення до світу професій, тим більше до питань вибору професії, в учнів різного віку різне. Так, наприклад, у 5 класі учні тільки відкривають для себе цей світ, дізнаються про різновиди професійної діяльності людини, їх уявлення про професії поверхневі, однобічні, а в 9–11 класах на перше місце виступає питання про вибір навчального закладу, тобто учнів уже цікавить якась конкретна сфера діяльності [8, с. 21].

Підлітковий вік – це відповідальний період у становленні особистості, коли відбувається формування системи особистісних цінностей, які визначають ставлення підлітків до різних професій, закладаються основи морального ставлення до різних видів праці. Наслідуючи поведінку дорослих, хлопчики-підлітки орієнтуються на романтичні професії «справжніх чоловіків», які сміливі, мужні, володіють витримкою, сильною волею (космонавт, льотчик, автогонщик, поліціант та ін.). Дівчата намагаються орієнтуватися на професії «справжніх жінок»,

привабливих, чарівних і популярних (естрадна співачка, топ-модель, актриса, телеведуча та ін.). Завдяки таким романтичним професіям підлітки прагнуть до самовираження і самоствердження, а орієнтація на ці професії відбувається під впливом засобів масової інформації [3, с. 88].

Проте гонитва учнів за престижними та романтичними професіями, зайвий раз доводить, про необхідність спрямовувати профорієнтаційну роботу на масові робітничі професії, особливо на уроках трудового навчання, де на практичних заняттях учні безпосередньо знайомляться з ними, здобувають спеціальні уміння і навички.

У 5–6 класах підлітки «шукають себе», «приміряють на себе» різні види діяльності, відвідують різноманітні секції та гуртки. Але з часом одні з них залишають, а іншим надають перевагу. Часто буває, що в цей період відбувається різка зміна захоплень, видів навчальної діяльності. Одним з основних завдань учителя в цей період є вивчення інтересів, особливостей характеру, якостей особистості та розвиток відповідних задатків учнів, що в подальшому приведе до концентрації інтересів і сфер навчальної діяльності [2]. Адже інтереси до професій у молодших підлітків також здебільшого не сформовані. Вони неглибокі, нестійкі й часто змінюються під впливом більш детального ознайомлення з професіями.

Підлітки мало підготовлені до свідомого вибору професії і в самопізнанні, оцінці своїх сил і властивостей. Для одних характерною є підвищена самооцінка, вони не усвідомлюють тих труднощів, які доведеться долати, опановуючи обрану спеціальність, перебільшують свої можливості. В інших учнів, навпаки, невпевненість у своїх силах, через те у них рівень бажань і прагнень, як правило, нижчий за рівень їхніх можливостей [4, с. 9].

На цьому пізнавально-пошуковому етапі учневі потрібно передусім пізнати себе. Адже саме в цей період настає формування життєвих ідеалів і цінностей. На цій основі, а також з урахуванням соціально-економічних тенденцій та психолого-педагогічних вимог до особистості даний етап передбачає підготовку учнів до усвідомленого вибору профілю навчання (5–7 класи) через [1, с. 49]:

- формування загальнотрудових знань, умінь, навичок;
- створення умов для проби сил і розвитку здібностей у різних видах трудової діяльності, наближеної до професійної;
- формування ціннісних орієнтацій;
- формування мотивації до самопізнання, саморозвитку через діагностику основних показників своєї особистості на сучасній науковій основі (починаючи з 7 класу);
- системне ознайомлення з професіями;
- формування перших професійних інтересів і намірів певної професійної спрямованості;
- консультування учнів щодо усвідомленого вибору до профільного

навчання.

Особливу роль в реалізації професійної орієнтації школярів має відігравати трудове навчання. Саме тому перед вчителем трудового навчання постає одне із важливих завдань – звернути увагу учнів на вибір професії та допомогти обрати її відповідно до своїх можливостей. Тож профорієнтаційну роботу він повинен здійснювати за такими напрямками [9, с. 326]:

- визначення професій та спеціальностей, з якими необхідно познайомити учнів при проведенні занять з тієї чи іншої теми навчальної програми;
- порівняння технології робіт, які виконуються у шкільній майстерні (кабінеті), і технологічних виробничих процесів на відповідних підприємствах;
- проведення у співвідношенні з вимогами навчальної програми екскурсій на підприємство для ознайомлення учнів з технікою, технологією, економікою і умовами праці з основних масових професій;
- ознайомлення учнів з вимогами професії до особистості;
- спостереження за учнями з метою визначення їх індивідуальних особливостей, інтересів і ставлення до виконання виробничих завдань, здійснення на цій основі професійної консультації й орієнтації на відповідну професію, формування стійкого професійного інтересу;
- прагнення найповніше використати всю навчально-матеріальну базу трудового навчання (особливо навчальні цехи та комбінати) для організації технічних гуртків, факультативних занять, конкурсів, олімпіад тощо.

Для проведення ефективної профорієнтаційної роботи потрібно враховувати сучасний стан нашої економіки, перспективи розвитку окремих її галузей, приватного сектору, а також трудову підготовку учнів, їх вікові особливості, рівень знань, умінь і навичок. Варто зазначити, що рівень і кількість профорієнтаційного матеріалу від класу до класу постійно потрібно збільшувати і розширювати. Наприклад, у 5 класі учням належить давати загальні поняття про професію, такі як назва професії, чим займаються люди цієї професії і якими основними інструментами користуються під час роботи, яка користь від їх праці нашому суспільству. В 6–7 класах відомості про професії розширюються. У цих класах учням вже можна розповісти про зміст праці цієї професії, в якій галузі працюють люди цієї професії, про предмет та знаряддя праці, яку випускають продукцію, про значення професії в сучасних умовах, історичні відомості про виникнення і розвиток професії [9, с. 327].

При плануванні профорієнтаційної роботи вчителю потрібно заздалегідь скласти перспективний план проведення цієї роботи з кожного розділу і теми програми. Цей план за структурою може складатись із назви розділів і тем програми, короткого змісту роботи з профорієнтації,

можливих методів і прийомів проведення роботи. Під час визначення короткого змісту роботи з профорієнтації потрібно передбачити таке [9, с. 329]:

- ознайомлення учнів з відповідними галузями економіки країни та конкретного регіону;
- ознайомлення з професіями чи спеціальностями (зі змістом, умовами і характером праці), органічно пов'язаних з вивченням тієї чи іншої теми (розділу), а також під час екскурсій;
- ознайомлення з перспективами розвитку відповідної галузі (під час проходження відповідних тем і розділів, пов'язаних з ними), з показниками розвитку підприємств міста, району, області;
- вивчення вимог, які висуваються відповідною професією до особистості;
- ознайомлення з новою технікою, прогресивною технологією, організацією праці та робітничих місць конкретних виробництв і робітничих професій, які органічно пов'язані з відповідними темами і розділами програми;
- знайомство з передовиками, новаторами, ветеранами базового підприємства чи господарства, їх життєвим шляхом, методами їх роботи, пов'язавши це з темою уроку. Особливо слід звертати увагу учнів на високу професійну майстерність передовиків і новаторів;
- виявлення та розвиток професійно важливих якостей особистості;
- визначення якостей передового працівника виробництва, які необхідно формувати і виховувати в учнів у процесі трудового навчання;
- ознайомлення зі шляхами отримання робітничих професій у системі профтехосвіти;
- консультації (особливо в 9 класі) щодо вибору професії чи профілю подальшого трудового навчання в старших класах;
- ознайомлення з історією виникнення і розвитку того чи іншого виробництва, тієї чи іншої професії та її майбутнім.

Щоб орієнтувати учнів на робітничі професії на уроках трудового навчання Р. О. Пономарьова вказує на доцільність використання таких методичних прийомів [6, с. 87]:

1. Професійна інформація під час пояснення матеріалу чи інструкції (обов'язково за темою, що вивчається) на заняттях у формі розповіді про роль робітників у системі виробництва, про робітничі професії, про умови праці. При цьому розповідь може займати більшу частину занять, якщо профорієнтаційний матеріал подається у формі бесіди або у вигляді окремих зауважень, пояснень по ходу уроку.

Для молодших підлітків головним мотивом діяльності є цікавість, допитливість. Тому для них основу профорієнтації й становить профінформація. Організуючи роботу з професійної інформації дуже важливо подати матеріал у яскравій, легкозасвоюваній формі [8, с. 21].

2. Створення ситуацій, що ставлять підлітка в позицію робітника, який розв'язує самостійно виробничі завдання.

3. Проведення індивідуальних бесід з учнями на їх робочому місці в процесі занять. Під час цих бесід учитель праці має можливість з'ясувати мотиви вибору професії (якщо його уже здійснено), ступінь тривалості чи невизначеності інтересу до конкретної професії, вплинути на характер ставлення учнів до своєї майбутньої діяльності.

Для більшої ефективності цих прийомів профорієнтаційної роботи слід надавати їм активного характеру, тобто, по можливості, залучати самих учнів до інформації про професії, до складання бібліотечки, оформлення майстерні тощо.

У 5–6 класах поширеним методом є розповідь, пояснення з використанням різноманітної наочності: демонстрації відео-, діа- і кінофільмів, готових об'єктів праці і різних промислових виробів, інструментів, обладнання тощо. Знайомство з тією чи іншою професією, яка зв'язана з темою окремого заняття або цілого розділу програми, можна здійснювати під час вивчення нового матеріалу, його закріплення, на вступному інструктажі до практичної чи лабораторної роботи, в процесі самостійної діяльності учнів або на заключному інструктажі [9, с. 330].

Молодших підлітків можна залучати до підготовки ними повідомлень про професії уже з 5–6 класів. Матеріал про професії учні можуть брати з довідників та енциклопедій, з газет та журналів, бесід зі знайомими, рідними та інших джерел. Одержана таким чином інформація сприяє розвитку інтересу до професій [9, с. 332].

Програма трудового навчання насичена таким змістом, який забезпечує широке ознайомлення учнів з різними видами суспільної праці, значенням праці в житті нашого суспільства і всього людства. Адже правильний вибір учнями майбутньої професії в значній мірі залежить від того, наскільки учень обізнаний у світі професій. Це враховано в програмах з трудового навчання. Ряд розділів згаданої програми в різних класах дають перелік професій, з якими потрібно ознайомити школярів на уроках трудового навчання.

Так, в програмі для 5 класу учні вивчають найпростіші прийоми обробки фанери, ДВП, прийоми роботи із шаблоном, виготовляють на основі цього найпростіший виріб, запропонований учителем. Після цього, під час вивчення наступного розділу, учнів навчають основам художньо-конструкторської діяльності: вибір форми конструйованого виробу із застосуванням методів проектування, обґрунтування вибору, планування відповідних операцій тощо. Починаючи з 6-го класу учнів навчають працювати з інформаційними джерелами, знаходити інформацію, яка стосується теми проекту, відбирати та аналізувати інформацію (зразки об'єкту проектування), застосовувати методи проектної діяльності, планувати технологічний процес з виготовлення виробу та здійснювати

відбір матеріалу та інструментів. Паралельно, відповідно до розділу, учні знайомляться з різними професіями [5].

Наприклад, при вивченні учнями 5 класу розділу «Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП» вчитель знайомить їх з професіями деревообробної промисловості, столяр, тесляр. Учні п'ятих класів вперше починають працювати в шкільній майстерні і досвіду роботи з обробки деревини ще не мають. Тому вчитель трудового навчання, розповідаючи про професії столяра та тесляра, підкреслює, що це професії давні, що в Україні та Росії вони віками переходили з покоління в покоління, що й нині є чимало умільців, які можуть звичайними теслярськими й столярними інструментами створювати високохудожні речі. Треба розповісти про загальні особливості та відмінності професій столяра й тесляра. Варто також зазначити, що столяри, залежно від якості виробленої ними продукції, поділяються на білодеревців і червонодеревців [7, с. 94].

У процесі навчання столярній справі він не тільки прищеплює молодшим підліткам уміння користуватися інструментом і виготовляти потрібні корисні речі, а й допомагає їм усвідомити зміст і значення праці столяра, вчить цінувати результати цієї праці, бачити її красу. Адже це важливо для трудового виховання і професійної орієнтації школярів.

Доцільно продемонструвати учням плакати або відеофільми, де показано вироби з деревини та засоби їх виготовлення. Бажано провести учням екскурсію на деревообробне підприємство. На екскурсіях створюються умови для ознайомлення учнів з матеріалом, який виходить за межі навчальної програми. Це можна використати для профорієнтації. Наприклад, відвідуючи механічні цехи з обробки деревини або металу учні знайомляться з великими групами верстатів. Тому вчителю рекомендується розповісти про професії робітників, які працюють на цих верстатах. Великий вплив має розповідь самих робітників про свою роботу, продукцію, яку випускають.

Також є можливість ознайомити учнів із різними робітничими професіями в процесі проведення гурткових занять. Якщо керівник гуртка визначає, що учень має нахили до однієї з професій, то він проводить з ним індивідуальну роботу, щоб поглибити його знання і уміння, ще більш зацікавити професією, яка йому подобається.

Крім екскурсій, розповідей, бесід, зустрічей з фахівцями для розширення кола інтересів учнів цього віку можуть плануватися: демонстрації фільмів про професії, обговорення шкільних радіопередач про професії, обговорення телепередач за профорієнтаційною тематикою, організації вікторини «Хто знає найбільшу кількість професій (сільського господарства чи визначеної галузі промисловості)».

Отже, на основі аналізу літературних джерел з'ясовано, що ознайомлення молодших підлітків із світом професій, яке з класу в клас

розширює інформацію професійного характеру, є важливою умовою подальшого вибору їх професійної діяльності. Адже завчасно дізнавшись про світ професій, вимоги, які вони ставлять до особистості, знаючи свої психофізіологічні особливості, спробувавши себе в різних видах трудової діяльності на уроках трудового навчання, випускникам буде нескладно визначитись з вибором майбутнього професійного шляху.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення формування інтересу молодших підлітків до робітничих професій на уроках трудового навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш Ю. Г. Основи профорієнтаційної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. Г. Барабаш, Р. О. Позінкевич. – Луцьк. : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 220 с.
2. Вибір профілю навчання – необхідний етап до професійного самовизначення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=10&us_publication=640
3. Зеер Э. Ф. Психология профессионального самоопределения в ранней юности : учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, О. А. Рудей. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2008. – 256 с.
4. Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення в формуванні особистості / Г. С. Костюк // Питання професійної орієнтації учнів : зб. наук. праць. – К. : Радянська школа, 1969. – С. 3–14.
5. Навчальна програма з трудового навчання для 5–9 класів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://media.ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/08/trudove_5-9_variativ.pdf
6. Пономарьова Р. О. Профорієнтаційна робота з учнями в процесі трудового навчання / Р. О. Пономарьова // Питання професійної орієнтації учнів : зб. наук. праць. – К. : Радянська школа, 1969. – С. 80–88.
7. Система профорієнтаційної роботи в школі : посіб. для вчителів / [Д. А. Сметанін, М. Ф. Панченко, Б. О. Федоришин та ін.]. – К. : Радянська школа, 1975. – 159 с.
8. Чуприна С. А. Використання методу проектів у профорієнтаційній роботі / С. А. Чуприна // Трудове навчання в школі. – 2012. – № 23(59). – С. 21–23.
9. Янцур М. С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Курс лекцій : навчальний посібник / М. С. Янцур. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 464 с.